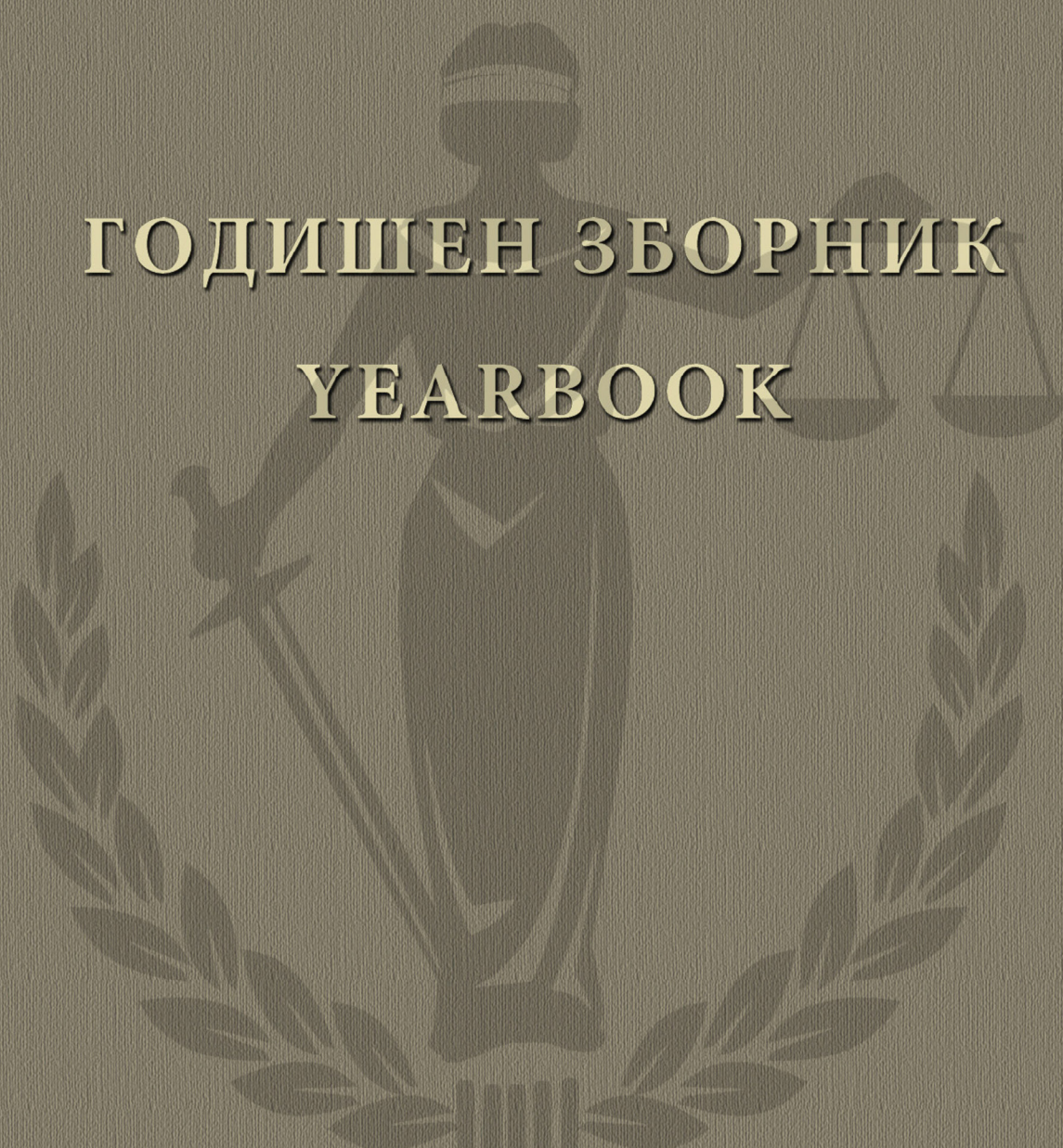

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-8713

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK

ГОДИНА 10

VOLUME X

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF LAW

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

ISSN 1857-8713

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2020**

**YEARBOOK
2020**

ГОДИНА 10

VOLUME X

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF LAW**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF LAW**

За издавачот

Проф. д-р Олга Кошевалиска
For the publisher:
Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Издавачки совет

Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева Гудева
Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editorial board

Prof. Blažo Boev, Ph.D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph.D.
Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Меѓународен програмски комитет

Проф. Д-р Јован Ананиев,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија
Проф. Д-р Јадранка Денкова,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија
Проф. Д-р Жан Пол Ленер,
Универзитет на Луксембург, Луксембург
Проф. Д-р Аленка Верболе,
Универзитет на Љубљана, Словенија
Проф. Татјана Петровна Суспицина,
Московска Правна Академија, Русија
Проф. Габриела Белова,
Југозападен Универзитет
„Неофит Рилски“ - Бугарија

International Editorial board

Prof. Jovan Ananiev, Ph. D,
Goce Delcev University - Shtip
Prof. Jadranka Denkova, Ph. D,
Goce Delcev University - Shtip
Prof. Jean Paul Lehnrs, Ph. D,
University of Luxembourg
Prof. Alenka Verbole, Ph. D,
University of Ljubljana
Prof. Tatjana Petrovna Suspiciina,
Moscow State Law Academy
Prof. Gabriela Belova,
South West University
“Neofit Rilski” - Bulgaria

Редакциски одбор

Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска
Проф. д-р Борка Тушевска Гавриловиќ

Editorial staff

Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D.
Prof. Borka Tuševska Gavrilovikj, Ph. D

Главен уредник

Проф. д-р Олга Кошевалиска

Managing editor

Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Одговорен уредник

Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editor in chief

Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Јазично уредување

Весна Ристова
(македонски јазик)

Language editor

Vesna Ristova
(Macedonian)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Правен факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Štip
Faculty of Law
Krste Misirkov 10-A.,
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА

АМБАРКОВ НИКОЛА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ НА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА 25 ГОДИНИ ПО ДЕЛТОН	5
АПАСИЕВ ДИМИТАР ФОРМАЛНО-ПРАВНИТЕ ПРИЧИНИ ПОРАДИ КОИ Т.Н.. „ЗАКОН ЗА УПОТРЕБА НА ЈАЗИЦИТЕ“ НЕ Е ЗАКОН - CASE STUDY -	15
АТАНАСОВСКА – ЦВЕТКОВИЌ АНЕТА РИМСКИОТ МАНДАТУМ (ДОГОВОР ЗА ПОЛНОМОШНО) ВО СРПСКИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК НА ХАЏИЌ	23
ГАЛЕВА ЈОРДАНКА ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ И МУЛТИКУЛТУРНИ АСПЕКТИ ВО КРАЛСТВОТО ДАНСКА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	33
ДОНЧЕВСКА БИЛЈАНА ГЕНЕЗАТА НА ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА БАЗИТЕ НА ПОДАТОЦИ ВО САД, ЕУ И МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО	45
ЃОРЃИЕВА ДИЈАНА, СТОИЛЕВА ЗОРИЦА, ЃОРЃИОСКА ЕМИЛИЈА ВОНРЕДНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ ВО ШПАНСКОТО ГРАЃАНСКО ПРОЦЕСНО ПРАВО	57
ЈОВАНОВА ЕВА, ДИМИТРИЕВСКИ ДЕЈАН КАКО ДО ПОГОЛЕМА БРОЈНОСТ НА ПРАТЕНИЧКИ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА?	65
ЈОСИФОВИЌ ИВИЦА ЕВРОПСКОТО КРИВИЧНО ПРАВО И ЗАЕМНАТА ДОВЕРБА ВО КРИЗА: СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ	75
КОЕВСКИ ГОРАН, ТУШЕВСКА ГАВРИЛОВИЌ БОРКА, СПАСЕВСКИ ДАРКО АНАЛИЗА НА МОЖНОСТА ЗА ВОВЕДУВАЊЕ НА ДРУШТВО СО ОГРАНИЧЕНА ОДГОВОРНОСТ СО ЕДНО ЕВРО ОСНОВНА ГЛАВНИНА ВРЗ ОСНОВА НА ГЕРМАНСКИОТ МОДЕЛ	85
КОШЕВАЛИСКА ОЛГА, РОГЛЕВА АЛЕКСАНДРА МЕЃУНАРОДЕН И НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ НА ПРАШАЊЕТО ЗА НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦАТА ОД СТРАНА НА ВОЗРАСНИ ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО	93
САВЕСКИ ДЕЈАН ЗНАЧЕЊЕТО НА УСТАВНАТА ЖАЛБА ВО КРЕИРАЊЕТО НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ ОДНОС НА МЕЃУ УСТАВНИТЕ СУДОВИ И ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА	105
ТОДОРОВА БИЛЈАНА ЕДНАКВА ПЛАТА ЗА РАБОТА СО ЕДНАКВА ВРЕДНОСТ	119
БИЛЈАНА ПАНОВА СОСТОЈБИТЕ И ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ПРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО СРЕДНИТЕ УЧИЛИШТА	125
ИЛИЌ ЈОВИЦА СЕБЕСПОЗНАНИЕТО И ПРАВОТО ДА СЕ ЧОВЕКУВА	127

ГЕНЕЗАТА НА ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА БАЗИТЕ НА ПОДАТОЦИ ВО САД, ЕУ И МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Апстракт: Глобалниот тренд на дигитализација на општествата води кон појава на нова моќна алатка- моќта на податоците, односно на базите на податоци. Со оглед на зголемувањето на меѓународната трговија и глобалниот дострел на Интернетот, пожелно е да се има хармонизирана политика за повторна употреба на базите на податоци во сите јурисдикции низ целиот свет. Можеби американскиот пристап е пофлексибилен за дозволено извлекување и користење на базите на податоци во функција на слободниот пристап и отвореност на податоците воопшто. Но, во тој случај како би се мотивирале изготвувачите на базите ако нивниот вложен труд не е под правна заштита. Од друга страна пак, *sui generis* правото може да се доведе до апсурд со можноста преку постојано ажурирање на базата на податоци да се обезбеди нејзина вечна заштита. Овие дилеми отвораат широки области на толкување и истражување. Во таа насока, анализата на постоечките законски решенија, толкувањето на нивната ефикасност и ефективност, како и генезата на правната заштита на базите на податоци со условите кои придонеле за таквиот еволутивен тек и развој, се основа за појасно претставување на потребата од меѓународно усогласена правна заштита на базите на податоци.

Клучни зборови: *авторско право, sui generis, изготвувачи на бази на податоци, реупотреба на базите, Директива 96/9/ЕС, Бернска конвенција*

DONCHEVSKA BILJANA ²

GENESIS OF DATABASE LEGAL PROTECTION IN USA, EU, AND MACEDONIAN LEGISLATION

Abstract: The global trend of digitizing society is leading to the emergence of a new powerful tool - the power of data structured into databases-the power of databases. Given the global reach of the Internet and the rise of international trade, it is desirable to have a harmonized data reuse policy in different jurisdictions around the world. When it comes to databases in today's digital world and especially electronic ones accessible from anywhere, a question arises on necessity of databases protection harmonisation. One flexible approach is USA experience to allow the extraction and use of these databases due to free access and openness of data requirements. This also raise questions on the side of the databases creators and their motivation if their products are not under legal protection. In addition, the possibility of constantly updating the databases to ensure its eternal protection makes *sui generis* right applied absurd. These dilemmas open up broad areas of interpretation and research. Due to that, analysis of existing legal solutions, its efficiency and effectiveness and the genesis of databases legal protection is the ground that should better explain the necessity for internationally harmonised databases legal protection.

Keywords: *copyright, sui generis, database makers, database re-utilization, Directive 96/9/EC, Berne Convention*

¹ Авторот е докторанд на Правни науки, Правен факултет „Јустинијан Први“ при УКИМ Скопје.

² PhD candidate in Legal studies, Faculty of Law 'Iustinianus Primus', University SS. Cyril and Methodius – Skopje.

Вовед

Со цел развој и инвестирање во индустријата за одржување на стабилност во функционирање на општеството, неопходна е ефикасната и ефективната правна заштита на базите на податоци. Ова е констатирано откако во праксата не било можно да се определи степенот на оригиналноста на базата, зашто различни правни системи различно ја ценеле оригиналноста и креативноста во однос на вложениот напор и инвестиција за создавање на базите на податоци.

За да се унифицира степенот на правна заштита, базите правно се заштитени според правилата на меѓународното право. Најпрво, базата на податоци како колекција е заштитена според Бернската конвенција за заштита на книжевни и уметнички дела [18], потпишана на 9 септември 1886 година, ревидиран акт од 1971 година (во член 2(5) се спомнува авторска заштита на колекција). Бернската конвенција ја прифатиле преку 160 земји потписнички, вклучувајќи ги сите земји членки на европската заедница [13]. Потоа, според Спогодбата за трговски аспекти на правата од интелектуална сопственост (ТРИПС) [16], потпишана во 1994 година³ - во членот 10 кој се однесува за Компјутерски програми и компилации на податоци, тие се заштитени со авторско право како литературни дела. И во Договорот за авторски права [34], усвоен од Светската организација за интелектуална сопственост (СОИС) во Женева, на 20 декември 1996 година, членот 5 се однесува на заштита на авторски права на компилација на податоци и во заграда се наведува терминот „база на податоци“. Овој договор е усвоен со цел дефинирање на правната заштита на авторското дело во дигиталната околина. Во преамбулата се препознава „потребата од одржување на баланс помеѓу авторското право и јавниот интерес, посебно во областа на едукација, истражувачки цели и пристапноста до информации, како што е рефлектирано во Бернската конвенција“ И во членот 1 се истакнува релацијата на законските одредби на земјите потписнички на договорот за усогласување со Бернската конвенција. Според членот 10 од договорот кој се однесува на дефинирање на ограничувањата и исклучоците на авторските права, се напоменува дека земјите потписнички на договорот може да го уредат ова прашање во рамките на нивните национални законодавства.

Со цел анализа и толкување на постоечките законски решенија како и испитување на нивната ефикасност и ефективност, неопходно е да се претстави развојот на правната заштита на базите на податоци и условите кои придонеле за таквиот еволутивен тек на правната заштита.

1. Кратка историја на законодавството за бази на податоци во Европската унија

Почетоците на правната заштита на базите на податоци датираат од 1988 година, во документот Зелена книга за авторски права и предизвикот на технологијата [24], објавена од страна на Европската комисија на 7 јуни 1988 година во Брисел. Во овој документ за првпат се споменува терминот „бази на податоци“ (и тоа 71 пат) со следната дефиниција (Поддел 6.1.1 стр. 205):

„Терминот *база на податоци* се користи во ова поглавје за да означи колекција на информација складирана и достапна со електронски средства. Може да биде колекција на текстуален материјал, односно постојни авторски дела, каде аналогија може да се направи помеѓу база на податоци и генерализирани или специјализирани библиотеки. Може да биде и компилација од екстракти од дела, слични со документационски центри каде може да се добијат релевантни делови од авторски дела. Може да биде колекција на материјали што се од јавен домен, како што се листи на имиња и адреси, цени, референтни броеви. Овде постои сличност со каталози, временски распореди, ценовници и други такви референтни материјали во печатена форма. На крајот, може да се состои од електронско објавување на единствено но гломазно дело, како енциклопедија“.

Во заклучокот на посебното поглавје 6 за заштита на бази на податоци се наведува дека „Комисијата ги поздравува коментарите од информираниите кругови за четирите прашања што се одвиваат. а) дали начинот на подредување во базите на податоци на дела треба да биде заштитен со авторско право и, б) дали тоа право што обезбедува заштита за начинот на подредување, покрај можните договорни ангажмани за таа цел, треба да се прошири и на базите на податоци што содржат материјал кој не е заштитен со авторско право и дали оваа заштита треба да биде авторско право или суи генерис право.“

³ како анекс 1Ц од Маракеш договор за основање на Светската трговска организација

Во овој документ, Комисијата идентификувала шест области каде е потребна „итна законска интервенција“ и тоа: 1) пиратерија, 2) аудиовизуелно копирање во домашни услови, 3) правото на дистрибуција, екстракција и изнајмување, 4) компјутерски програми 5) бази на податоци и 6) билатерални и мултилатерални надворешни односи[8]. Но тогаш поголем акцент е ставен на поглавјето за заштита на компјутерските програми, такашто поглавјето 6 за заштита на базите на податоци поминува повеќе или помалку незабележано.

Во април 1990 година во Брисел им е дадена можност на заинтересираните страни да ги изразат своите ставови со коментари за тоа дали правото да се заштити начинот на компилација треба да се прошири на базите на податоци кои содржат материјал што не е заштитен со авторски права и дали оваа заштита треба да биде авторско право или право суи генерис[8].

Оваа промена на гледиштето со најава за неопходност од нова заштита на базите на податоци, дополнително беше и под влијание на правното резонирање на две суштински судски одлуки: првата во случајот Van Dale Lexicografie против Rudolph Jan Romme[33], одлука донесена од холандскиот Врховен суд на 4 јануари 1991 година, а можеби дури и повлијателна беше одлуката на Feist Publications, Inc. против Rural Telephone Service Co.,[23] на Врховниот суд на Соединетите Американски Држави. Во случајот Van Dale против Romme се бараше заштита на авторските права за околу 230.000 азбучни називи содржани во изданието од 1984 година на речникот на Van Dale, авторитетен речник на холандскиот јазик. Споменатиот Rudolph Jan Romme, чие хоби вклучува решавање на крстозбори, ги копираше зборовите од речникот и ги внесувал во база на податоци. Во комбинација со едноставниот алгоритам за пребарување, Romme успеал да го забрза и практично да го автоматизира процесот на решавање на овие загатки. Компилацијата на називите на Van Dale била заштитена со авторски права, со оглед на тоа што Окружниот суд и Апелациониот суд рутински сметале дека интелектуалните напори на Van Dale се достоинствени за заштита на авторските права. Но, Врховниот суд на Холандија го одби случајот. Одлуката Van Dale против Romme, неколку месеци подоцна, беше следена од страна на Врховниот суд на САД во многу подобро познатиот случај Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co. Според одлуката од случајот Feist, компилацијата на податоци може да се квалификува како оригинално авторско дело само ако е вклучена доволна креативност во изборот, аранжманот или координацијата на фактите содржани во компилацијата. Инвестираната работа (“пот на вегата”) како таква не заслужува правна заштита.

Одлуките на двата споменати случаи ја зајакнаа Европската комисија во првичното уверување дека авторското право не е соодветен инструмент за заштита на базите на податоци [9] и на 13 мај 1992 година подготви и објави предлог за Директивата на Советот за правна заштита на базите на податоци (Прв Предлог)[22]. Предлогот во експланаторниот меморандум јасно ги наведува целите за воведување на Директивата за бази на податоци и дава преглед на економската и правната состојба во Европските заедници во врска со пазарот на бази на податоци, го опишува опсегот на заштита пропишан со предложената директива, елаборира за потребата од дејствување, обезбедува позадина на меѓународната рамка, дава правна основа за усвојување на предложената директива и целосно го интегрира целиот текст на Директивата.

Зацврстувањето на гледиштето на Комисијата во однос на воведување на суи генерис правна заштита независно од авторското право на базите на податоци јасно дошло до израз кога делегатот во Европскиот парламент, г.Гарсија Амиго за предлог Директивата изјавил дека е „обид да се одговори на предизвикот на законска заштита на бази на податоци од двојна перспектива; од една страна справување со критериуми за традиционалното авторско право и барање на тотална оригиналност согласно Бернската конвенција и од друга страна, воведување на специјално ново право со кое со закон се забранува земање извадоци од содржината на базата на податоци.“[11]

Потоа, по мислењето на Комисијата за економија и социјална политика[28], Комисијата подготви изменет предлог и го достави до Европскиот парламент во 1993 година. На 23 јуни 1993 година, Европскиот парламент гласаше за поддршка на предлогот, предмет на голем број измени. Овој процес доведе до изменетиот предлог[17], кој беше презентираан од страна на Комисијата на 4 октомври 1993 година.

До крајот на 1994 година, предлогот стана важен дел од иницијативите на Европската комисија и Советот за информатичко општество, а во 1995 година политичкиот договор

за предлогот резултираше со брз напредок. На 10 јули 1995 година, Советот усвои заеднички став [30] што Европскиот парламент го прифати, во второ читање, на 14 декември 1995 година.

На 11 март 1996 година Директивата конечно беше донесена со формално усвојување како Директива за правна заштита на базите на податоци 96/9/ЕС [21] од страна на Советот на министри на ЕУ. Мандатот за транспозиција на Директивата истекува на 1 јануари 1998 година, краен рок што го запазуваат само Германија, Шведска, Обединетото Кралство и Австрија[5]. Во другите земји-членки процесот на транспонирање беше завршен помеѓу 1998 и 2000 година.

Во годините што следеа Директивата за заштита на базата на податоци со суи генерис право успешно се прошири низ Европската заедница по пат на трговски договори со повеќе земји од Европската унија, како што се земјите од ЕФТА (Норвешка, Исланд и Лихтенштајн) и Турција. Веќе неколку години Европската комисија активно водеше кампања за воведување на договор кој нуди суи генерис заштита на меѓународно ниво[5].

2. Кратка историја на законодавството за бази на податоци во САД

Заштитата на бази на податоци како компилација е регулирана единствено како авторско дело во Американскиот закон за авторски права [19] од 1976 година, (консолидирана верзија од декември 2016 година). Од 1976 година до 2016 овој закон е изменет и дополнет со амандмани и во консолидираната верзија од декември 2016 година, терминот „компилација“ се споменува 16 пати.

Импулсот за заштита на изготвувачите на бази на податоци започна во 1991 година откако Врховниот суд во САД одлучи за случајот Feist Publications, Inc. против Rural Telephone Service Co[23]. Во составувањето на својот телефонски именик кој ја покрива областа на услуги од Rural Telephone Co., Feist Publications копираше околу 8.000 записи од телефонскиот именик на Rural. Во жалбениот случај, Врховниот суд одлучил дека Feist не ги прекршил авторските права на Rural во кои записите од именикот немаат минимална оригиналност за да гарантираат заштита на авторските права. Во САД заштитата на базите на податоци со авторски права подразбира оригинален избор и уредување на податоци, а не инвестирањето во создавањето на базата на податоци или содржината во базата на податоци.

Како одговор на тоа, индустријата за бази на податоци го принуди Конгресот да создаде нов закон за да обезбеди слична заштита на содржината на базата [13]. Оттогаш, во САД имало шест предлози на закон, од кои ниеден не бил усвоен како закон.

Првиот предлог-закон за бази на податоци во САД насловен како Акт за инвестирање во бази на податоци и интелектуална сопственост HR 3531 беше воведен во Домот во 1996 година и беше моделиран според Директивата за бази на податоци на ЕУ, освен што периодот на заштита беше 25 години, наместо 15 години. Како и Директивата за бази на податоци на ЕУ, немаше исклучоци за фер употреба или за владини податоци. Предлог-законот, исто така, воведо потенцијално сериозни кривични казни. Овие одредби предизвикаа реакции кај научната заедница и претставниците на законодавството беа изненадени од ваквото силно спротивставување што резултираше законот да не биде изгласан[7].

Една година подоцна, на 105тиот Конгрес, во Домот беше воведен вториот предлог-закон за бази на податоци Акт за антипиратерија на колекции информации HR 2652[25]. HR 2652 беше пофлексибилен од претходниот предлог, но на корисниците им беше забрането да користат повеќе несуттински делови од базата на податоци, и ќе бидат казнети доколку нивните постапки резултираат со економска штета на производителот на базата на податоци. HR 2652, исто така, дозволи исклучоци за податоци од владата и за научна употреба, но исклучоците не се однесуваа доколку потенцијалниот пазар може да биде повреден или ако податоците се собрани од јавно-приватно партнерство. Се одржаа бројни јавни и надзорни расправи за HR 2652, каде поканетите научници имаа спротивставени мислења и ставови. Со пристигнувањето на законот за авторско право/база на податоци во Сенатот, противниците започнаа со изготвување на контрааргументи на сметка на базите на податоци[1]. Од причини што не можеше да се постигне компромис, одредбите за базата на податоци беа конечно исфрлени во 1998 година.

Наследникот на HR 2652 од 1999 година кој е под истото име Акт за антипиратерија на колекции информации HR 354, слично како и HR 2652 ја казнува комерцијалната повторна

употреба на значителен дел од базата на податоци доколку повторната употреба предизвика штета на примарниот или на било кој наменет пазар на изготвувачот на базата на податоци. Заштитата што ја даваат овие предлози може да биде експанзивна кога “наменскиот пазар” е широко толкуван од законодавецот. Во друга крајност пак, истата година следниот предлог-закон Акт за пристап на потрошувачи и инвеститори до информации HR 1858 само го спречува копирањето на базата на податоци и продажбата на дупликатот на конкуренцијата[31].

Предлогот Акт за злоупотреба на бази на податоци и колекции на информации HR 3261 [26] од 2003 година има одредби кои лежат помеѓу екстремните претходни предлози. Со овој предлог корисникот на податоците е одговорен за “давање на располагање во трговијата” значителен дел од базата на податоци на друго лице, ако “(1) базата на податоци е генерирана или одржувана со значителен финансиски трошок или време; (2) неовластено ставање на располагање во трговијата и нанесува штета на базата на податоци; и (3) способноста на корисниците да се ослободат од наплатата на вложениот труд, ќе го намалат мотивот да се произведе производ или услуга, зашто неговото постоење или квалитет би било значително загрозувано”. Терминот “нанесува штета” значи „да служи како функционален еквивалент на ист пазар како и базата на податоци на начин што предизвикува поместување или нарушување на изворите за продажба, лиценцирање, рекламирање или други приходи“[26].

Целта на Актот за пристап на потрошувачите до информации HR 3872[27] е да се спречи проневера, истовремено обезбедувајќи соодветен пристап до фактички информации. За разлика од HR 3261, повредата во форма на намален приход сам по себе не е прекршок. Друга разлика од HR 3261 е тоа што сугерира дека Федералната комисија за трговија ќе биде надлежна за спроведување. Овие законски иницијативи покажуваат значителни потешкотии во формулирањето на заштитата на базата на податоци и во политиката за повторна употреба на податоците.

Табелата 1 накратко ги сумира овие законски предлози.

Табела 1. Историја на законодавството за заштита на бази на податоци

1991	1996		1998
ПОЧЕТОК Случајот Феист: Американскиот Врховен суд одлучи дека недостигот од минимум оригиналност на базата на податоци не ја заштитува со авторско право	УСВОЕН ЕУ ја претставува Директивата за бази на податоци каде изготвувачите на бази на податоци имаат sui generis право на заштита од извлекување и повторна употреба на базата во целост, на суштински дел или систематско извлекување на значителен дел од содржината на базата	ОДБИЕН HR 3531 Акт за инвестирање во бази на податоци и интелектуална сопственост: слична со ЕУ Директивата, со исклучоци за нефер употреба	ОДБИЕН HR 2652 Акт за антипиратерија на колекции информации: Кривични и граѓански правни лекови доколку употребата на значителен дел од базата на податоци на друго лице предизвикува или има потенцијал да предизвика штета
1999	1999	2003	2004
ОДБИЕН HR 354 Акт за антипиратерија на колекции информации: Сличен на HR 2652 со повеќе исклучоци за фер употреба	ОДБИЕН HR 1858 Акт за пристап на потрошувачи и инвеститори до информации: оневозможува вербатим копирање на базите на податоци	ОДБИЕН HR 3261 Акт за злоупотреба на бази на податоци и колекции на информации: оневозможува да создаваат функционални еквивалентни бази на податоци со што ги намалуваат приходите на изготвувачите	ОДБИЕН HR 3872 Акт за пристап на потрошувачи до информации: спречува слободни корисници да се вклучат во директна конкуренција што го загрозува постоењето или квалитетот на базата на податоци на изготвувачот

Со оглед на фактот дека предлог законските решенија за воведување на правна заштита на изготвувачите на базите на податоци не вродило со плод, американското законодавство признава само авторско правна заштита на базите на податоци согласно споменатиот Закон за авторски права. Според овој закон, податоците за одредени факти, на пример, списоци на телефонски броеви како именици, не се заштитени со авторски права. Но, постојат повеќе форми на заштита на изготвувачите на бази на податоци со други законски акти. На пример со Актот за авторско право на дигиталниот милениум [20] од 1999 (DMCA), со Актот за униформни компјутерски и информациски трансакции (UCITA) [10], Актот за трговски марки [32] или со Актот за приватност на електронските комуникации [2]. Овие подзаконски акти им овозможуваат на изготвувачите на базите на податоци, со оглед на ограничената заштита на базите на податоци дадена со авторските права, да ги штитат своите бази преку договори за извршување, обично во форма на лиценца за користење на базата на податоци. Со ваквиот вид договори може на крајниот корисник да му се забрани извлекување податоци од базата на податоци за други намени, освен оние наменети од сопственикот на базата на податоци.

3. Кратка историја на правната заштита на базите на податоци во македонското законодавство

Во нашето законодавство, заштитата на базите на податоци е регулирана со Законот за авторско право и сродните права (Службен весник на РМ бр. 47/96). Овој закон е објавен во 1996 година, со што се укинува важноста на Законот за авторско право од СФРЈ (“Службен лист на СФРЈ” број 19/78, 34/78, 24/86, 75/89 и 21/90) од 1978 и измените до 1990 година.

Базите на податоци се споменати во членот 7 како збирка дела која е самостојна авторска работа.

Членот 7 гласи: “Збирка авторски дела, фолклорни дела или други дела, како што се: енциклопедија, антологија, компилација, база на податоци, компилација на документи и други компилации, кои во поглед на селекцијата, целта и распоредот на содржината претставуваат индивидуално и интелектуално дело, е самостојна авторска работа”. Врз основа на ова и имајќи го предвид член 44, Законот од 1996 година обезбедува редовна заштита на авторските права за компилации и бази на податоци, со времетраење на животот на авторот, плус 70 години по смртта на авторите. Покрај тоа, Законот пропишува дека несušтинските дополнителни промени во збирките не го продолжуваат времетраењето на заштитата на авторските права на делото. Како несušтински дополнителни промени се сметаат дополнувања, бришења или модификации во врска со изборот или уредувањето на содржината на збирката, неопходни за континуирана употреба на работата на начин назначен од авторот.

Измените и дополнувањата на Законот за авторско право и сродните права (Службен весник на РМ бр. [03/98](#) и бр. [98/02](#)), усвоени во 1998 и 2002 година, не ги опфаќаат базите на податоци/колекции/компилации.

Со Законот за изменување и дополнување на Законот за авторското право и сродните права (Службен весник на РМ бр.04/05), донесен од страна на Собранието на Република Македонија во 2005 година, се спроведува усогласување на македонскиот закон за авторски права во однос на базите на податоци со Директивата 9/96. Ова усогласување произлегува како резултат на процесот на хармонизација на македонскиот закон со европското право, со потпишување на Договорот за стабилизација и асоцијација со Европските заедници и земјите-членки кој стапи на сила на 1 април 2004. Со амандманите воведени во Законот за авторско право и сродните права се додава нов член 7а каде се дефинира поимот база на податоци и гласи „База на податоци во смисла на членот 7 од овој закон е збирка од независни авторски дела, дела од народното творештво, други дела, податоци или други материјали подредени на систематски или методичен начин и кон која може да се пристапува индивидуално преку електронски средства или на друг начин“.

Исто така, се воведува нова заштита „суи генерис“ за изготвувачите на базите на податоци согласно Директивата за бази на податоци 96/9. Ова се спроведува такашто по членот 134 се додава нов Пододдел 7- Права на изготвувачи на бази на податоци со „суи генерис“ заштита, со шест нови члена. Пречистениот текст на овој закон е објавен на 12 април 2005 година, во Службен весник на РМ бр.23/05.

Новиот закон со истото име Закон за авторско право и сродните права (Службен весник на РМ бр. 115/10) е прогласен со указ од страна на претседателот на државата на 23 август 2010 година, а објавен во Службен весник на 31 август 2010 година. Базите на податоци се дефинирани во членот 15 од Глава втора Дел 1, а правата на изготвувачите на бази на податоци се регулирани во Оддел 6, каде конкретниот поим „суи генерис“ е изоставен.

Измените и дополнувањата на овој закон од 2011, 2013, 2015 и 2016 година (Службен весник на РМ бр.51/11, бр. 147/13, бр. 154/15 и бр. 27/16), не се однесуваат на базите на податоци.

4. Споредбени согледувања

Постоенето на веб и разни мрежни технологии за агрегација им овозможи на луѓето лесно да создадат нови електронски бази на податоци со систематско извлекување и комбинирање на содржината на другите бази на податоци. На пример, Edge создаде голема мрежна база на податоци со извлекување на податоци од повеќе од 100 страници за наддавање и аукција преку Интернет, вклучувајќи ја и најголемата интернет-страница за аукција, eBay[14]. Додека ваквите активности создаваат додадена вредност за јавноста и генерално се добредојдени од потрошувачите, тие може негативно да влијаат на интересите на изготвувачите на базите на податоци. Затоа Европската Комисија оценила дека авторското право само по себе не е доволно за обезбедување правна заштита за изготвувачите на бази на податоци со регулирање на активностите за повторна употреба на базата на податоци[3]. За таа цел, преку серија на предлози, мислења, дебати и јавни расправи, конечно во 1996 година се воведува ново, суи генерис право како сродно право. Суи генерис сродното право постои паралелно со авторското право, но сепак, независно од заштитата на авторското право и „во никој случај не смее да се идентификува со проширување на авторско-правната заштита врз фактите или податоците“[11].

Дистинкцијата помеѓу заштитата на базите на податоци со авторско право и суи генерис сродно право во однос на тоа кој е носителот, како и предметот, условите и времетраењето на заштитата, се прикажани споредбено на табелата 2.

Табела 2. Споредба на заштита на бази на податоци со авторско право и со суи генерис сродно право

Заштита со авторско право	Суи генерис сродно право
Носител на правото	
Авторот како поединец	Изготвувачите на базата
Предмет на заштита	
Структурата на базата на податоци	Содржината на базата како целост
Услови за заштита	
Оригиналноста, уникатноста	Значителна инвестиција во изработка
Времетраење на заштитата	
За време на животот на авторот и 70 години потоа	15 години, со секое суштинско ажурирање се додаваат уште 15 години

Најдетално заштитата на базите на податоци е регулирана со Директивата 96/9/ЕС усвоена во март 1996 година, која освен заштитата на авторските права на базите на податоци, за првпат го пропишува и суи генерис⁴ правото за заштита на изготвувачите на бази на податоци како сродно право.

Во членот 1 став 2 од Директивата 96/9, во дефинирањето на база на податоци за првпат се споменува базата на податоци и во електронска форма, односно заштитата се однесува на „збирка на самостојни работи, податоци или други материјали уредени на систематски или методолошки начин и поединечно достапни преку електронски или други средства“. Поконкретно,

⁴ од латински, што значи „уникатен“, „од свој вид“.

размислувањата на Комисијата биле насочени Директивата да важи само за електронски бази на податоци, но ваквиот пристап е нефункционален зашто заштитата би зависела од медиумот-носач на базата на податоци. Согласно на тоа, според Директивата медиумот на кој е зачувана базата на податоци не влијае во доделувањето на правна заштита.

Воведувањето на Директивата за бази на податоци во Европската унија (ЕУ) во 1996 година за да се обезбеди правна заштита за содржината на базата на податоци, резултирало со притисок на изготвувачите на бази на податоци, издавачки куќи и компании во САД за нова законска регулатива за заштита на базите на податоци [4]. Според одредбата за реципроцитет, базите на податоци од земји кои не нудат слична заштита на базите на податоци создадени од државјани на ЕУ не се заштитени со Директивата во рамките на ЕУ. Ова создаде ситуација во која изготвувачите на базите на податоци на САД мислеа дека не се соодветно заштитени дома, ниту во странство. Но, со оглед на тоа што сите предложени закони се одбиени од Конгресот, САД нема посебен закон за заштита на изготвувачите на базите на податоци [6]. Колекцијата на податоци, на која недостасува креативност и оригиналност, не овозможува законодавна заштита во САД. Заштитата на бази на податоци како компилација е регулирана единствено како авторско дело во Американскиот закон за авторски права од 1976 година. Изготвувачите на базите на податоци својот труд го регулираат со други форми на заштита преку посебни договори или други законски акти.

Прашањето за униформност на заштитата на базите на податоци на меѓународно ниво, посебно се актуелизира со зголемувањето на меѓународната онлајн трговија како резултат на глобалниот дострел на Интернетот. Постоеното на различен степен на заштита на електронските бази на податоци во различни јурисдикции доведува до различна конкурентност на економскиот пазар. Суи генерис заштитата ги мотивира изготвувачите на базите на податоци од една страна, но од друга страна, може да се појават контрадикторности во однос на политиките за отвореност на податоците и отворениот пристап до нив. Овие согледувања се анализирани од страна на Европската комисија во последниот Извештај од евалуацијата на Директивата 96/9 од 2018 година [29]. Во заклучоците од анализата се наведени препораки и предлог реформи за допрецизирање на ставовите од Директивата, меѓу кои и препораката за потребни реформи во однос на определувањето на дозволеното извлекување на суштински делови од базата на податоци.

Но, пристапот на униформност на правната заштита на базите на податоци во дигитална околина може да не е најсоодветното решение за земјите во транзиција со различен социо-економски развој. Прилагодувањето на законските регулативи треба да се во насока на ефективна и ефикасна применливост, вклучувајќи ги социјалните, економските и правните фактори на една држава [12].

Во нашето законодавство, заштитата на базите на податоци е регулирана со Законот за авторско право и сродните права објавен во 1996 година. Базите на податоци се споменати во членот 7 како збирка дела која е самостојна авторска работа. Со Законот за изменување и дополнување на Законот за авторското право и сродните права од 2005 година, се спроведува усогласување на македонскиот закон за авторски права во однос на базите на податоци со Директивата за бази на податоци 96/9/ЕС.

Потребно е да се напомене дека за дополнувањето, менувањето и за воведувањето на новата законска регулатива за заштита на авторското право и сродните права се одржани повеќе јавни дебати и расправи, со цел да се консултира експертската јавност и останатите засегнати страни⁵.

Во рамките на проектот „Слобода на Интернет“ во прелиминарниот извештај за состојбите поврзани со примената на Законот за авторско право и сродните права, во нацрт препораките се предлага „Промена на постоечкиот Закон за авторско право и сродни права, како и поврзаните прописи со цел опфаќање на односите и повредите од он лајн средината, социјалните мрежи, клауд базите и сл.“ [15]

⁵ Национален совет за евроинтеграции во Собранието организираше Јавна расправа по работната верзија на Предлог-законот за авторското право и сродните права, 22 декември 2009 година

Согласно Стратешкиот план на Министерството за култура, еден од главните приоритети претставува авторското право и сродните права. „Стратегиска цел е да се воспостави силна домашна и меѓународна активност во областа на културата за доближување на европските и пошироките културни вредности до македонските граѓани, за примена на препораките на Европската Унија во културата, а особено во однос на заштитата на авторското право и сродните права. Приоритетна цел е остварување на ефикасна заштита и ефективно остварување на авторското право и сродните права, како и зголемување на потенцијалот на дејности и индустрии базирани на авторското право и сродните права“ [36].

Заклучок

Со оглед на глобалниот дострел на Интернетот и зголемувањето на меѓународната трговија, неопходно е да се има хармонизирана политика за повторната употреба на базите на податоци во сите јурисдикции низ целиот свет. ЕУ и САД се разликуваат во своите пристапи кон формулирање на политики за повторна употреба на базите на податоци. Американскиот пристап е пофлексибилен за дозволено извлекување и користење на базите на податоци во функција на слободниот пристап и отвореност на податоците воопшто, зашто базите на податоци се правно заштитени само преку авторско право. Тоа значи дека вложениот труд на изготвувачите на базите на податоци не е под правна заштита. Од друга страна пак, sui generis правото како сродно право со кое се обезбедува правна заштита на изготвувачите на базите може да се доведе до апсурд со можноста преку постојано ажурирање на базата на податоци да се обезбеди нејзина вечна заштита. Решението за овие предизвици зависи од способноста да се пронајде разумна рамнотежа помеѓу заштитата на инвестициите и промовирањето на создавање на додадена вредност преку повторна употреба на податоците во базите на податоци.

Ефикасната и ефективната правна заштита на базите на податоци има големо значење за обезбедување и заштита на внатрешниот пазар, поттикнување на инвестиции што придонесува во развој на индустријата и придонесува во одржување на стабилноста во функционирањето на општеството. Добрата правна рамка на заштитата на базите на податоци треба да даде импулс во настојувањето деловните субјекти да инвестираат во стопанската дејност поврзана со базите на податоци како дел на интелектуалната сопственост, а добрата заштита е во интерес како на деловните субјекти така и на корисниците, истовремено претставувајќи заштита од неложалната конкуренција.

Користена литература

- [1] Band J., Kono M. (2001) The Database Protection Debate in the 106th Congress, *Ohio State Law Journal Vol 62*:869
- [2] Charles R. McManis, (2001) Database Protection in the Digital Information Age, *The Roger Williams University Law Review*, Vol.7 article 2, <https://pdfs.semanticscholar.org/1c1e/eca88eca0a576fdeb02e72ddfbf7fb9d2e9d.pdf>, пристапено на 15.04.2019
- [3] Derclaye, E., (2008) *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*, Edward Elgar Publishing, Inc.
- [4] [Freno, M. \(2001\), Database Protection: Resolving the U.S. Database Dilemma with an Eye toward International Protection, *Cornell International Law Journal Vol 34*](#)
- [5] Hugenholtz, B., (2016) Something Completely Different: Europe's Sui Generis Database Right, *Kluwer Law International B.V*, Chapter 9, p.183 https://www.ivir.nl/publicaties/download/Chapter9_ILS37.pdf, пристапено на 11.11.2019
- [6] Leaffer, M., (2016) Database Protection in the United States is Alive and Well: Comments on Davison, *Case Western Reserve Law Review Vol 57 Issue 4*
- [7] Linn, A. (2000). History of Database Protection, http://www.codata.info/data_access/linn.html, пристапено на 10.11.2019
- [8] Mireille M. M. van Eechoud, (2009) Harmonizing European Copyright Law: The Challenges of Better Lawmaking, *Kluwer Law International*,, p.5 <https://www.ivir.nl/publicaties/download/710.pdf> пристапено на 7.11.2019

- [9] Powell, M. (1997), The European Union's Database Directive: an international antidote to the side effects of Feist, *Fordham International Law Journal* 1215, <https://core.ac.uk/download/pdf/144226938.pdf>, пристапено на 3.12.2020
- [10] Szwak, D., (2002), Uniform Computer Information Transactions Act [U.C.I.T.A.]: The Consumer's Perspective, *Louisiana Law Review Vol 63*, <https://core.ac.uk/download/pdf/235286791.pdf>, пристапено на 4.12.2020
- [11] Terence Prime, European Intellectual Property Law, (2000), превод на македонски јазик - Теренс Прајм, Европско право на интелектуална сопственост, Просветно дело 2009
- [12] Utz Verlag, H., Abovyan A., (2013) *Challenges of Copyright in the Digital Age: Comparison of the Implementation of the EU Legislation in Germany and Armenia*, GmbH 2013
- [13] Van Echoud, M. et al. (2009), Harmonizing European Copyright Law-The Challenges of Better Lawmaking, *Kluwer Law International PO Box 316*
- [14] Wan Y., Liu, Y., (2008) The Impact of Legal Challenges on the Evolution of Web-based Intelligent Agents, *Journal of International Commercial Law and Technology*, Vol. 3, Issue 2, <https://media.neliti.com/media/publications/28728-EN-the-impact-of-legal-challenges-on-the-evolution-of-web-based-intelligent-agents.pdf>, пристапено на 18.10.2019
- [15] Пепељугоска, А., Пепељугоски В., (2018) Прелиминарен извештај за состојбите поврзани со примената на Законот за авторско право и сродните права, *Метаморфозис* <https://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2018/04/1.4-Preliminaren-izveshtaj-avtorski-prava.pdf>, пристапено на 1.12.2020
- Закони, законски акти, извештаи
- [16] Agreement on Trade-Related aspects of Intellectual Property rights (TRIPs) https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf, пристапено на 4.04.2019
- [17] Amended Proposal for a Council Directive on the legal protection of databases COM(93)464 final, SYN 393 [1993] OJ C 308/1
- [18] Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works <https://wipolex.wipo.int/en/text/283693>, пристапено на 4.04.2019
- [19] Copyright Law of the United States and Related Laws Contained in Title 17 of the United States Code, <https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf>, пристапено на 10.04.2019
- [20] Digital Millennium Copyright Act (DMCA) Pub. L. 105-304, 112 Stat. 2860
- [21] Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31996L0009>, пристапено на 4.04.2019
- [22] Explanatory Memorandum for a Proposal for a Council Directive on the legal protection of databases, COM(92) 24 final – SYN 393 Brussels, 13 May 1992 <http://aei.pitt.edu/8653/1/8653.pdf>, пристапено на 11.04.2019
- [23] Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., Inc. - 499 U.S. 340, 111 S. Ct. 1282 (1991)
- [24] Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology - Copyright Issues Requiring Immediate Action. COM (88) 172 final, 7 June 1988 [http://aei.pitt.edu/1209/1/COM_\(88\)_172_final.pdf](http://aei.pitt.edu/1209/1/COM_(88)_172_final.pdf), пристапено на 9.04.2019
- [25] H.R.2652 - Collections of Information Antipiracy Act, <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/2652/text>, пристапено на 17.12.2019
- [26] H.R.3261 - Database and Collections of Information Misappropriation Act <https://www.congress.gov/bill/108th-congress/house-bill/3261/text>, пристапено на 17.12.2019
- [27] H.R.3872 - Consumer Access to Information Act of 2004, <https://www.congress.gov/bill/108th-congress/house-bill/3872/text?q=H.R.+3872+%28108%29>, пристапено на 17.12.2019
- [28] Opinion of the Economic and Social Committee on the proposal for a Council Directive <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1993:019:FULL&from=EN>, пристапено на 17.08.2020
- [29] Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases By European Commission, 2018, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5e9c7a51-597c-11e8-ab41-01aa75ed71a1>, пристапено на 17.08.2020
- [30] Submission by the European Community and its Member States of the legal protection of databases, http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/databases/wipo-protection-db_en.pdf, пристапено на 17.08.2020

- [31] Summary of Bills Pertaining to Protecting Databases from Piracy in the 106th Congress, <http://www.techlawjournal.com/cong106/database/Default.htm>, пристапено на 3.12.2020
- [32] The Lanham Trademark Act, 15 USC §§ 1114-1127
- [33] Van Dale v. Romme, Hoge Raad, NJ 1991/608
- [34] WIPO Copyright Treaty (WCT), <https://wipolex.wipo.int/en/text/295157>, пристапено на 6.04.2019
- [35] Закон за авторското право и сродните права, Службен весник на Република Македонија, бр. 47/96, 03/98, 98/02, 04/05 и 115/10.
- [36] Стратешки план на Министерство за култура, <http://arhiva.kultura.gov.mk/index.php/odnosi-so-javnost/soopstenija/3480-----2018-2020->, пристапено на 28.11.2020